

ADATTÁR.

MAGYARI ISTVÁN IRODALMI MŰKÖDÉSÉHEZ.

— Adalék a mértékes vers történetéhez. —

Egy ismert nevű könyvgyűjtő a napokban egy csonka régi magyar nyomtatványt hozott fel hozzám meghatározás végett. Az érdekes kis munka a 2-ik számozott levéllel B₂ ívjegygyel kezdődik, tehát címlapja nincs s azonkívül legalább négy levél hiányzik s a 120-ikkal szakad meg. Közbüi is csonka, hiányozva belőle a hatodik és nyolczadik levél. Alakja kis 4-rét, B₂ [B=8 levél] — Z₁₁₁ + 1 + a — g₁₁₁ + 1 ívjegyekkel. Előtte kézírással a következő megjegyzés olvasható: »Irt *Gálszécsi István* O. M. 1538 A keresztény Tudományról való rövid könyvetskét *Krakkóban*. I. Bod alább. *Székelly István* 1538 a kereszténységnek fundamentomiról való tanúságot. *Krakkó*.¹ 8. edit. II. 1544. III. 1546—1538 Enekeket. alig ha nem egy ez a könyv azok között. vesd öszve ezen jegyzésemmel *Sándor Sokfélét* III. 94. coll. *Bod M. Athenássa* p. 90. E szakadozott ritka könyvnek Foglalatja. I. Rész, némelly meg-tartandó Parantsolatokról. 1. Ember az Istennek ígését szeressed és az urat féljed. p. 9. 2. Józanon élj. — p. 12. 3. poenitentiát tarts. — p. 18. 4. Az Ur Vacsorájával gyakran élj. — p. 35. 5. Könyörögj az Istennek bóldog az világból való ki-mulásodért. p. 40. II. Rész, az emberi életnek nyomoruságiról és az örök életnek vigasságos öröméről p. 56. III. Rész, a' Halálról és a' halálnak rettegési ellen való vigasztalásokról. — p. 97. *Jegyzés*: közleni kell másokkal ezen észre vételeket, és ha valahol e' könyv mássából ki lehetne pótolni a' hézagokat! *Irta Palotán* 1810 *Hrabovszky György m. p. Senior* és *Evangy. Ekkliésia L. Pásztor*a.« E szerint közel száz év előtti tulajdonosa a XVI. század első felére tette töredékünk nyomtatási korát s szerzőjének *Gálszécsi Istvánt* vagy *Székelly Istvánt* tartotta. De egyik sem a kettő közül. *Hrabovszky* ugyanis nem vette észre, hogy a 28b levelen a szövegben a következő passus fordul elő: »Mely tudomanról, (tudni illic, hogy ez vilagi élet vtan immár többbe vgyan femmi helye ne légyen. az meg téréfne) laft meg, vgyan ezen Beuft *Ioachimot* (*Kincc munkaya* ez kis könyü mellyet en

¹ E szó később kitörölve.

magyarrá fordítottam . . . » Beust Joakhim 1522-től 1597-ig élt, különböző áhítatossági művei 1543—97 között jelentek meg. A további keresésre nézve a *Beust* neve szolgált kiindulási pontul s első, a mi eszünkbe ötlött, az volt: nincsen-e ennek valahol még egy ismert példánya? Természetesen Szabó Károly »Régi Magyar Könyvtára«-hoz fordultunk mindenek előtt s ott Beust néven csakugyan találtunk egy művet felvéve (315. szám) az 1600. évből, következő címen: »Magyari István. (Az iol es bodogul való meghalásnak tudományarul irattatot kézbéli könyuetske.) Sárvár. 1600. 8-r. 146 számozott levél (*itt megszakad*). *Elül*: címl., epistola dedicatoria latinul, Az keresztyen olvasónac, és nyomt. hibák 7 szltan lev.« Azt is megmondja Szabó, hogy egy, szintén csonka, az itt használatnál teljesebb példánya (146. levéllel) a keszthelyi Fesztetics-könyvtárban van. E példányban megvan az ajánlás is Nádasdy Ferencz főispánhoz. Az ajánlás kelete: Sárvár 1600. aug. 29. Aláírása: »Servitor addictissimus Stephanus Magyarinus Senior in Ecclesia IESV Christi verè Catholica.« A könyv nyomtatójának Manlius Jánost gyanítja Szabó, a ki 1602-ben Sárváron nyomtatta Magyarinak »Az országokban való soc Romlasoknak okairol« című munkáját és más műveket s így nem lehetetlen, hogy már két évvel előbb is Sárvárt működött, A könyv címét a szöveg elején levő feliratból vette Szabó; valószínű, hogy így hangozhatott, mert a latin eredetinek is »*Enchiridion de arte bene moriendi*« a címe.

A könyv prózai részével nem foglalkozunk. Sem tartalma, sem nyelvezete nem teszi azt különösebb figyelemre méltóvá. A mű fordítás lévén, nincs benne semmi jellemző adat a fordító életéről vagy irodalmi működéséről, ha csak az előszóban nem volt, mely e példányból hiányzik. De érdekesekek benne a verses citatumok, melyek egy részét a fordító tartalmi és formai hűséggel akarta vissza adni. Egy részét mondjuk, mert több verses citatummal, a formai hűségre való törekvésnek semmi vagy nagyon kevés jelét árulja el a fordító, s az ilyeneket csupán a verses eredeti s a fordításnak apróbb betűkkel való szedése különbözteti meg a többi prózától.

A fordított versek distichonok s hűség és verselési ügyesség tekintetében különböző értékűek; sok döcögő hexameter- és pentameter-sor mellett találunk néhány egészen jól sikerült sorra is. Megemlítjük, hogy e műről a magyar mértékes vers történetírói nem vettek tudomást. Sem *Virág Benedeknél* (Magyar Poéták, kik római mértékre írtak. Pest, 1804), sem *Toldynál* (A deák szabású magyar versek története. Irod. arcképek, 322—353. l.), sem *Négyesynél* (A mértékes magyar verselés története Bp. 1892.), sem az azóta közölt adalékokban nem fordul elő a **Magyari István** neve. A mértékes versfordításokon kívül találtunk e kötetben néhány rimes fordítást is. Magyari ezekben nagyon gyenge verselőnek mutatkozik; nem is e versek költői értéke, illetőleg a műfordítás sikerült volta indított arra, hogy ezeket is közöljük, mint inkább az a körülmény, hogy e ritka munkában már csak azért se legyenek szinte hozzáférhetetlenül tovább is eltemetve, mert Magyari irodalmi működését új oldalról mutatják be s némi figyelemre már csak e miatt is számíthatnak.

A fordított versek a következők:¹

(14b):

Igen illendőképpen iegyefztetet volt meg, egy neminemű Neapolis-beli refzegés, imillyen koporfora irott verfeckel

Vina mihi vitam, mortem mihi vina dederunt,
Sobrius auroram, cernere non potui.
Offa merum fitiunt, vino consperge fepulchrum,
Et calice epoto chare viator abi.

Eletemet nekem ió bor tartotta, azis ólt meg,
Haynalt nem láttam, iózanon én fohais.
Czontom fzomiuhozic, bort molt hints ez temetélre,
S id ki pohár borodat, f-vti barátom eredgy.

(16a):

Summa fzerent igaz imez régi verfetske:

Ho pollo pinon polla ke examartanei.
Soc italokba, bizony gyakran, fok bünökis efne.

(17c):

Az vers fzerfzó Ouidiufis iruan az tilalmas fzeretetnec el tauofz-tatafarol, mond:

Ha te henyéléft futtz, nyla nem bant az fzerelemnec,
Dolgozzal: f-enged annak ó, i-meg fzaadulfz.

¹ Kezdetleges verselésre mutatnak például ezek:

34b—35a:

Mind az altal te miért alitod azokat vadolo,
Meg meneketteknek lenni, kiket az iízoniu czelekedeknek
Lelki ífmerete meg rémitet, és belső verefeggel gyótór,
Titkon valo oftort kézfzituén nekic az kinzo lelki ífmeret?
Felette nagy büntetés pedig es fockal kegyetlemb azoknal:
Mellyeket auagy az méltófagos Coeditius talait, auagy Rhadamanthus
Eyel és mind nappal fziueben hordozni az ó bizonfáogat

Ezec azoc, kic rettegnek, és minden villamafra el fargulnac:
Mikor az menydörgül, első menydörgéfreis holt eleuenec lefznec.

(56b):

Lucretius illyen kiáltaft téfzen.
Oh embereknek nyaualyas elmeieket,
Oh meg vakult fziueket,
Minemű fetelfegekben,
Es mely nagy veszedelmekben.
Vifzük ez életnec ideiet az mi keuefis veghez.

(80a):

Semmi rutfag nem lefzen az órók életben.

(82a—82b):

De az bozfzfu allas ió dolog, meg az életnelis gyónyrüfegezb. (igy)
Ifmet.
Soha nem fogy el az ioknac viadaloc,
foha nem veszedelmec:
Es mindenkor vagyon az iftenes elmenec,
kiuel viaskodgyec.

(90b):

Juvenalis fat. 16. igr ir:

Vnus Pellæo iuueni non fufficit orbis.

Macedonianac Pella varófabeli ifiu Sandornac, lam nem eleg egy vilag.

(92b):

Nulla falus terra, coelum te pofcimus omnes.

Nintfen it ez földön bodogsag, minniaian menyorfogot ohaityuc.

(51b):

Ismeg ide valo a Nazianzenus imatfázgais:

IAY nekem hogy mikoron szentfege hazamat ohaytom,
Tartofztat teftem, szamkiuetesbe szegenyt.

Es tefti életből, meg sem mehetec ki vilagbol,
Mint fogoly ez földön, ah vagyoc vgy keserün.

Szorgos gödockal környül vetetté itten,
Lelkē ékeffégét, kic meg eméztic vgyan

No oldgyad meg kötelem, földről szabadits ki kiralyom,
Legy föld egeffégben: menybe lakom én ez vtan.

(57b—58a):

Az rofa virag példazo abrazattya, az emberi életneec, miképpen eízt
Aufonius az ő verfeiben meg mutattya.

Edgy nap mely hozfizu vagyon, etetek annya rofaknac.
Aglagtól nyomatic, am mihelyen születic.
Azt a rofát, mellyet meg nyiltnek lenni tekintet,
Napkelet, heruatnac, mar leli f-estue fele.
No iol van, mert tart noha czac napig elte rofaknac¹
Mas nyiluen rendel. de etelec el fokáful.
Zúz a rofát szedgyed, fiatal f-mig gyenge viraga,
S-vgy tud etetedet, szinte fietni hamar.

Es más versbeis mondatic.

(61b): Nap keleten reggel lattam meg nyilni rosakat,
Es nap enyefzetkor, ifmeg el hoítac azoc.
Meg tiltott farol la gyümöltfót Eua szakaszuan,
Alma altal mireanc foc nyaualyakat hozza.

(83a—83b):

Terra domus non est animis accomoda noftris.
Altius it noftrae conditionis honos.
Qui nimium terras amat, & mortalia tecta,
Fallitur, est alio patria noftra loco.
Hic fumus extorres, alienaque regna tenemus,
Sub grauis exilij seruitijq; iugo.

Az föld lelkünkneec nem szinte alkalmas haza,
Fellyeb halad földnel tífzeteletűnc minekűnc.
Földi lakást f-földet valamely kedueli felleteb,
Meg czalatic könnyen, mas helyen az mi hazanc
Czac budofoc mi vagyunc, idegen f-orzagokat elűnc,
Suliyas szolgaiat f-szamkiuetefec alatt.

(90a):

Credite, qui terrena volunt coelestia nolunt,
Hidgyed, földieket kic akarnac, lelkit vtnac.

(93a—93b):

Gregorius Nazianzenus, mindē Iften felőkneec ditferetes peidaiokra,
verfeiben önnön maganac ezkeppen szol: az mint Stigeiufis meg fordította.

Respice mens fursum, terrestres abijce curas,
Nec trahat in foedum te caro caeca scelus.
Et breuis & misera est haec vita simillima fomno,
Et variè mentes fors odiosa trahit,
Vna sed aeternae ratio certissima vitae,
Quam solam, summum viuere posse bonum est.

¹ Sajtóhibából: »rofa = | laknac« áll.

Nezz fel ah en lelkem menyben f-hadgy hatra te mindent
 Ez földön, tefted bűnre teged ne vigyen
 Mert róuid ez élet, nyomorult f-alomhoz hatólo,
 Elmedet vonfza fokra fzerentse noha.
 Az óróc életnek de czac egy bizonyos nyoma volt lam,
 Mely nyomot elhetni, czac egyedül az á io.

(112a—b): In campo Ezechiel videt ósibus offa coire,
 Offa hominum viuient voce potente Dei.

Czontokat Ezechiel czonthoz lat giùlni mezőben,
 Iften hagyafabol, emberek huía meg el.

(46a—47b):

Ide valoc Német nyeluen valo egy nehany fzés imatfágokis,
 mellyeket igen édeffeges verfeckel irtanak egyebec, és en Magyarra for-
 ditottam, azoc közzül elfő: EBERVS PALE. Mellyet Lauterbachius Ianos,
 az mikeppen Déac nyelűre fordítot volt en afzt Magyarul így fordi-
 tottam:

Ha akarod, az miattyan, ki vagy menyekben: te fiad fűkfeğünk-
 ben notayarais el mondhatod.

Chriftus Kiraly ember f-Iften
 Ki foc fzidalmat fzenueduen
 Kereftz fára felzittetél,
 Kegyelmet atyadtól nyerél,
 Kín fzenuedéfédert kerlec
 Kegyelmez nekem bűnőfne.

Mikor halálnac vőgyebe,
 Menendec kűfzkőduen velle,
 Szememet halyog fogya be,
 Sűkctől hallattól fulem
 Szayamban meg nemul nyeluem,
 Budofik romlasban fzüem.

Gondolattól elmem fzűnic
 Segitfégétől folztatic
 Segits ackor VVR Chriftufom,
 Engem utolfo oramon,
 Végni ki fzomorú vilagbol,
 Mencz ki halálnak kinyabol.

VVzd el á gonofz lelkeket,
 Ielen legyen lelked ki fzent
 Ha teftből lelkem ki megyen,
 Ved VVR Iften fzent kezében,
 Nyugodgyec teft hoportoban, (így!)
 Vtolfo napig alomban.

Tamafz fel diczőült teftben,
 Szofzölom legy én igyemben,
 Feleycz el minden én vétkem,
 S-adgy életet kegyelmefen,
 Mint fel fogattad igedben,
 Melytől függőc moft nagy hiuen.

Bizont mondafz annac fzépèn
 Hogy valaki benned hízen
 Az iteltre nem megyen,
 Oerőc halallal meg fem hal
 Teftben óis noha meg hal
 Oerőc életre meg fel all,

Hatalmafon mert pokolbol,
 Ki mented őtet halalbol,
 Ditfőfegednecz fzekiben,
 Ellyen órőcke mennyekben,
 Oerőmben veled bodogul,
 Az houa vigy kegyelmedből.

Boczafd meg Chriftus foc bűnőm
 Had feheffen kefzen lelkem
 Aytot zőrdit ha halálom,
 Ne fodgyon el kinban hitóm,
 Igedben bizzéc erőffen
 Mig alufzic teft edefden.

(47b—49a):

Ammonius vérus pedig, vgyan azon Eberus Pál könyörgéfét, így
 fordította volt Deákra, mint eg halot enekben Magyarul fzoktuc enek-
 leni, mely illyen:

Iefus Chriftus Iftenec fzent fia,
 Bűnős nepnec igaz meg voltoya,
 Kereftz fán ki haláloddal,
 Attyad kedűében iutatal.

Keferues kín vallaódert,
 Kegyelmez nekem halalodert,
 Halallal bay viuafomban,
 Biztafd lelkem ki multaban.

Szememnac vilagoffaga,
Fűlneć mikor meg fogy hallafa,
Nyelűneć el ió meg alláfa,
Kőzelget fűlneć romláfa.

Bodulni ha kezd én elmem,
El táuoźnac tőllem segedim,
Ne hadgy, ne hadgy oh Christufom,
Segely vtolfo orámon.

Ez életneć árnyékaból,
Vegy ki halalnac nagy kinnyából
Oerdőgneć czalárdfagatol,
Otalmaz alnoklágatol.

Lelkemneć adgy ió ki mulaft,
Kezedben aianlom afzt nagy bizuafst,
Teftemneć földben nyuguuafst,
El iótódig adgy aluuafst.

Az te itiledet napijan,
Allas engem elgőben bátran,
Szofzolom legy ackor nekem,
Az életet ad meg nekem.

Mint igedben fel fogattad,
Eskűűeffel bizonitottad,
Bizony bizony mondom nektec,
Igemben lefzen életetec.

Ha afzt ti meg tartandgyatoc,
Nem foithat meg soha halaltoc,
Es ha fzínten moft meg haltoc,
Czac álóm lefzen halaltoc.

Az en hatalmas kezemmel,
Azbol ki hozlac nagy őrdómmel,
Orfzágomban lefz lakaftoc,
Oerőkőcs meg maradaftoc.

Velem lefzen őrdómetec,
Kit czac en zerzettem tinekteć,
Valtozic keferűűfégtec,
Boldogfag lefzen tietetec,

Enged nekűűc (igy) mind ezeket,
VVR Iesus ki nyerted ezeket,
Boczafd meg mi bűneinket,
Adgyad valhaftuk ezeket.

Mikor halálnak oráyan,
El ió Lelkűűnkneć ki mulafa,
Igd tamafza hitűűnket,
Czac te ved hozzád lelkűűnket.

(49a—49b):

MASODIC HERMAN Miklófé, mely az Deakbol Magyarra, ilyen keppen fordittathatic,

Mikor halálnak oraya,
El ió életből ki hinya,
Legy vezérem en Christufom,
Kegyelléged igazgaffon,
Lelkemet halalomkoran,
Te kezeidben aianlom,
Otalmazáfért és adom.

Mikor lelkem ismereti,
Sereget félűűen bűneit,
Ha bűnőm oly foc mint főűűeny,
Még sem efem én kétféűűgben,
Forog ezemben halalod.
VVR Iesus Christus és kinod,
Híűűzem bűnőm meg boczatod.

Té teftedneć vagyoc tagya,
Mely batorit én kinomba,
Te tőlled nelem szakadoc,
Nagy kinnyaban halalomnac,
Ha halokis neked haloc,
Oerőc életet zerzettel
Ennekem te szent véreddel.

Hogy fel tamattal halalból,
Fel kelec énis az porbol,
Menybemenéűűfed vigalztal,
Féűűlmeben az halalnac,
Az hol te vagy oda megyec,
Meg nyugfzom őrdőc életben,
Azert őrdőmeűűt meg haloc.

(50a--51a):

HARMADIC LOBVVASferus Ambrufe, melyet Beuft Ioachim deakra forditafabol, en igy magyarazoc ki:

O Iesus Christus Iteűűneć fűű: fiya,
Atya Iteűűneć nagy fűűz abrazattya,
Eletet nekem kinek fűűzgalattya,
fűűzerzet io volta.

Tekints meg engem mely nyaualyas vagyoc,
Kí foc bűnőckel meg seűűbhetűűe vagyoc,
Tetemtől fogua talpig bűnőűűcs vagyoc,
de te fiad vagyoc,

Szét szemeiddel tekints ram mellyeckel,
Szegeny tagado Peterre tekintel.
Ki teged Vrat tagada befzeddel,
nagy esküüffel.

Es kikkel nézéd az bün's Magdolnat.
Ki hozzád teruen ferefzté labodat,
Köny hullataffal, f-haiaual azokat,
meg törle czokokkal.

Vegre kikkel nezed, az kerefzfara tót,
Niauallyas toluait, ki melleted függöt,
Te fz. orizagodert fzepe könyörgeltis tót,
neked efedezöt.

Ime foc bünöm pokolra karhofzta,
Engem foc vetkem öröc tüzzei ronthat,
Senki nalladnal tób nem otalmazhat,
eletet nem adhat.

Vetkefztem vallom gonofzul ellened,
Vetkefztem iay iay, f-bünt töttem ellened
Tenger főuenyenel tób bünöm előtted,
vetkemet ha nezed.

De te kegyeffeged bünnece mar el vötte
Minden hatalmat, es femmiué tötte,
Bünös embernek mely nagy remenfege,
es nagy öröme.

Mofan azert te ki vagy egy otalma,
Szegeny bünöföknec meg otalmazoya,
VVr Iefus Chriftus, Ielkem meg valtoia,
legy meg tartoia,

Hogy búneimen enis keferegiec,
Az meg tért Peterrel te hozzád fiefec,
Mint á bünös afzfzony teged fzerelfeiec,
vgy ditferheffeiec.

Es hog fzentseges ortzadat lathaffam,
S-el be meheffeiec te fz. orizagodban,
Melyben be viued io akaratodban
Az toluait hazadban.

(51a—51b):

IDE ADHATNY FLAMINIVS Imatfagatis, melyet én igy fordi
tottam Magyarra az Vitamqz Notaiára,

VEgy ki már VVram engem ez fogfagbul,
Had meheffeiec elődben nagy bodogul.

S-adgyad hogy azonban mind iobban iobban,
Az te fzerelmedben éghyec világban.

Az én fziuemnec te legy remenfege,
Akarattya f-eggyetlen egy öröme.

Kegyes Iefus engedgyed nekē kerlec,
Hogy minden testieket gyúlólheffeiec.

Es nekem egyedűi erted legyenec,
Minden ez vilagiác rofz budólheiec,

Hazambā f-az kiuúl lelkem czac teged
Kereffén egyedűl Vr líten hiued.

Czac teged hiyon fegitfeűl fzivem
Es csac neked énekellyen én lelkem.

Közli: DÉZSI LAJOS.

GUZMICS IZIDOR APÁTI NAPLÓJA.

(Második és befejező közlemény.)

A nagy gyűlés, mely szept. 7-dikén nyitott meg Károlyi-Tratner házában nagy palotájában, ez idén talán csendesebb volt, bátor számos tag jelent meg. A társaság évkönyveiben megjelenni szokott dolgokat itt nem jegyzem meg; csak azokat teszem ide emlékül, mik oda nem iratnak be. — Megjegyzendő, hogy B. Veselényi nem jelent meg, kit most az igazság nyom; sem az ő bajtársa Kölcsei; sem Szemere, ki a társaságtól reábizott munkákat semmit sem téve küldé vissza; sem Jankovics, ki a társaságtól megbízott bizonyos régi kézirat megszerzésére, melyet ő ugyan megszerzett, de a társaságnak nem adá át. S talán ezeknek elmaradtuk tevé a gyűlést csendesebbé. — Én már tavál — mert nem mentem le a gyűlésre, irtam Teleky elnöknek, hogy, jelesen az országgyűlés miatt nem lévén üres időm a társaságnak dolgoznom, örömet másnak, jelesen Czuczor Gergely lev. tagnak engedem át a rendes tagságot, ha tiszteletbelinek megválasztanak. Ezt ismétlém most szóval, de Széchenyi a másod elnök, ellenzé, attól tartván, hogy majd többen fognák azt majd utánnam tenni; Czuczort úgy is meg fognák választani. Czuczort ugyan megválaszták levéltárnoknak, de nem rendes tagnak is, bátor rendes tagság kettő lőn üres, Kisfaludy Sándor és Szalay Imre kiléptükkel. Oka ennek: mert levéltárnok, valamint titoknok is az igazgató tagok szavazásuk által is választatik, de rendes csak a tiszteleti és rendes tagok által. Innen kitetszik, hogy Széchenyi részére tudá ugyan hajtani az igazgató tagokat, de sok rendes tagot nem. Nevezetes az is, hogy eddig a Tudomány Tárt a levéltárnok szerkeszté, így ettől 300, a levéltárnokságtól 400 pengő forint lévén fizetése, együtt 700 forintot húzott. Most a kettő elválasztaték s a Tudom. Tár Csató Pálnak, most választott rendes tagnak adatott 300 forinttal; Czuczornak pedig a 400-ból is lehúzatott 100. Így a főapátság kénytelen toldani, hogy embere élhessen Pesten. — A megjutalmazandó munkáknak becűk is alább szállítattott. Már tavál a nagy — 200 aranyos — jutalom kettő között osztatott meg, a 100 aranyról (ez volna a második nagy jutalom) szó sincs; ezidén pedig ívenként 3, 2, 1 arany is rendeltetett, holott azelőtt 3 volt a legkevesebb. Gazdálkodik így a társaság. A társaság által kiadott munkák között legkelendőbbek a színművek, melyekből több egészen elkelt. Rendeltetett tehát, hogy ezentul több példányokban nyomtassanak az ilyenek. — Ez idén Gr. Teleky József elnök mindennap megvendégelt több tagokat. Az apát kétszer volt nála ebéden. De fényes ebéden még nem volt mint Gróf Széchenyi Istvánén a nagy